

De betekenis van de VENTO voor de Veenkoloniën.

De Veendammers hebben in het Noorden de naam voortvarende mensen te zijn. Wanneer er wat nieuws is, trachten zij het zo spoedig mogelijk te krijgen, wanneer ergens kansen zich voordoen, trachten zij zoveel mogelijk vooraan te komen.

Het is dus ook geen wonder, dat Veendam de eerste plaats was in het Noorden waar na de oorlog plannen naarvoren kwamen om de reeks van goed georganiseerde, succesvolle tentoonstellingen, die we vóór de oorlog in deze provincie hebben gekend, voort te zetten.

Al werkende groeiden de plannen; was het oorspronkelijk idee een tentoonstelling te organiseren, die er één zou zijn geweest in de lange rij, die door de oorlog werd onderbroken, later rijpte de gedachte, dat ze zou moeten worden tot een grote demonstratie van het kunnen van de Veenkoloniën op allerlei gebied en daardoor niet alleen de aandacht zou kunnen trekken van de engere omgeving, doch van het gehele Noorden, ja van het gehele land.

Naar ik meen, is de ontwikkeling in deze richting uitermate gelukkig en kan dit van grote betekenis zijn voor de Veenkoloniën en daardoor voor het gehele land.

Wanneer ik hier spreek van de Veenkoloniën, gebruik ik dit begrip niet in de engere zin van de oude Groninger Veenkoloniën, maar bedoel ik hiermee het gehele gebied, zich uitstreckende van Zuidbroek tot Almelo, dat eens deel uitmaakte van het grote Boertanger veen, doch in de loop van de laatste eeuwen vrijwel geheel is afgegraven en tot cultuurland is gemaakt. Het is het grootste aaneengesloten binnenlandse kolonisatiegebied, dat Nederland tot nu toe heeft gekend.

De verdeling van dit kolonisatiegebied over drie provincies heeft ten gevolge, dat men zich in de rest van Nederland veelal niet bewust is van de innerlijke eenheid, welke het eigen is. Niet alleen door de overeenkomstige geografische gesteldheid, doch ook door de wijze waarop de mens hier heeftingegrepen, tonen de verschillende delen van dit oude veengebied typische kenmerken, die het niet alleen doet afwijken van het oude land, doch ook van de overige veenkoloniale gebieden in Nederland.

Zoals bekend, is de afgraving van de venen begonnen in het noordelijke gedeelte, in de provincie Groningen. Hier kwam het eerst deze merkwaardige, systematische en rationele wijze van veenafraven tot ontwikkeling, die voor het gehele gebied kenmerkend is geworden en die het zo gunstig onderscheidt van de meeste andere vergraven veengebieden in ons land. Niet alleen werd hierdoor een doelmatiger wijze van afgraving bereikt, doch -wat nog belangrijker was- de turfgraver liet een terrein achter zich, dat door de wijze van verkaveling, van afgraving en van aanleg van wegen en kanalen, de grondslag bood voor de ontwikkeling van een op hoog peil staande landbouw. Dit, gecombineerd met verschillende andere oorzaken, zoals de aanwezigheid van het compost van de stad Groningen en de sterke

neiging van de Groninger boer tot de akkerbouw deden, in de Groninger Veenkoloniën, de typisch veenkoloniale landbouw ontstaan, die een soort op zichzelf vormt onder de agrarische bedrijfsvormen in ons land. Toen de turfgraverij in de oude veenkoloniën haar eind bereikte, werd van het Noorden uit het zuidelijker gelegen gebied aangepakt en werd het in Groningen ontstane systeem daar, in sommige opzichten verbeterd, toegepast en nadat het veen was verdwenen, werd daar eveneens de Groninger vorm van veenkoloniale landbouw ingevoerd. De boeren-kolonisten in de zuidelijker streken waren trouwens grotendeels van Groninger oorsprong; tot in Overijssel vormen de Groningers een groot percentage van de veenkoloniale boeren. Zo kreeg de veenkoloniale landbouw van Noord naar Zuid het zelfde stempel. Hoe sterk de eenheid in dit opzicht wordt gevoeld, blijkt uit het feit, dat ondanks alle, in dit opzicht aangewende pogingen, het nooit blijvend is mogen gelukken om de veenkoloniale boeren met de boeren uit andere streken in provinciaal Drentse of Groninger landbouworganisaties onder te brengen; de veenkoloniale boeren vormden hun eigen interprovinciale Veenkoloniale Boerenbond.

Het is een bekend feit, dat een veenkoloniaal gebied ten tijde van het afgraven van het veen, veel meer arbeidskrachten tot zich trekt, dan naderhand in het landbouwbedrijf op de dalgronden werk kunnen vinden. Toen dan ook de afgraving van de Groninger venen voltooid was, diende een groot deel van de daar gevestigde bevolking -voorzover ze niet met de veenafgraving mee naar het Zuiden trok- naar nieuwe bestaansmogelijkheden om te zien. Deze vond ze eerst vooral in de scheepvaart, daarna, in verband daarmee, vooral ook in de scheepsbouw en tenslotte in de landbouwindustrieën, die vooral in het laatst van de vorige eeuw en het begin van deze eeuw, kenmerkend waren voor de Groninger Veenkoloniën. Ook de landbouwindustrie is vanuit de oude veenkoloniën naar het Zuiden doorgedrongen, vooral de aardappelmeelindustrie, doch ook de strocartonindustrie (strocartonfabriek te Coevorden).

De oude Groninger Veenkoloniën zijn echter bezig de fase van de sterk eenzijdige oriëntatie op de landbouwindustrie al weer achter zich te laten. Na de vorige wereldoorlog bleek, dat deze tak van industrie geen mogelijkheden meer bood voor het scheppen van nieuwe bestaansmogelijkheden voor de bevolking van het oude veenkoloniale gebied. De aardappelmeelindustrie verplaatste zich, tussen de beide wereldoorlogen, meer en meer naar de nieuwe veenkoloniën, zodat in deze tak van bedrijf de werkgelegenheid zelfs afnam, reeds voor de crisis van 1929 intrad. Daarna was dit in nog sterkere mate het geval. De strocartonindustrie wist tot 1930 weliswaar productie en afzet nog uit te breiden, doch door de in het bedrijf optredende mechanisatie en rationalisatie nam het aantal arbeidskrachten niet meer toe en na het intreden van de crisis nam het zelfs sterk af.

Zo stond dus in de jaren tussen 1920 en 1940 het oude veenkoloniale gebied voor soortgelijke problemen als zich voordeden, toen in het laatste kwart van de vorige eeuw de oude Groninger zeescheepvaart

en de daarmee verband houdende scheepsbouw in de loop van enige tientallen jaren geheel ten onder gingen. Er moesten nieuwe bestaansmogelijkheden worden gezocht. De enige weg, die hiervoor open stond, was de reconstructie van de veenkoloniale industrie van vrij sterk eenzijdige tak van bedrijf tot een gevarieerde industrie, m.a.w. de stichting van nieuwe industrieën van allerlei soort naast de bestaande landbouwindustrie. Inderdaad valt tussen de beide oorlogen een ontwikkeling in deze richting te constateren, doch de overgang ging met vele moeilijkheden gepaard; het behoeft nauwelijks gezegd, dat de crisis in dit opzicht een streep door de rekening betekende. Deze bracht enerzijds een sterke achteruitgang van de landbouwindustrie met zich mee en stond anderzijds de ontwikkeling van nieuwe bedrijven in de weg. De positie van de oude Groninger Veenkoloniën was bij het begin van de oorlog dan ook lang niet in alle opzichten gunstig. Het aantal werklozen was zeer hoog en een groot aantal inwoners van de Veenkoloniën heeft in de laatste tientallen jaren elders een bestaan moeten vinden. Nog groter waren -en zijn- de moeilijkheden in de Drentse Veenkoloniën, met name in Emmen. In de vorige oorlog had de veenaafgraving daar zijn hoogtepunt bereikt en waren een groot aantal arbeidskrachten naar deze streken getrokken. Na de oorlog kon de concurrentie met de steenkolen niet worden volgehouden en trad in deze gebieden een grote werkloosheid op, die in de crisistijd een enorme omvang aannam. Bovendien zal daar binnen afzienbare tijd de werkgelegenheid, die de venen thans nog verschaffen, geheel verdwijnen; over enige tientallen jaren zal daar het laatste veen, zelfs bij een betrekkelijk langzaam tempo van vergraven, geheel zijn verturfd. Mede in verband met de sterke natuurlijke groei van de bevolking, zal hier, als geen nieuwe bestaansmiddelen zouden worden gevonden, de werkloosheid -bijzondere omstandigheden, zoals thans heersen, daargelaten- voortdurend toenemen.

Ook de veenkoloniën in Noord-Oost-Overijssel hebben met dezelfde moeilijkheden te kampen. Ook hier zijn na de beëindiging van de turfgraverij meer arbeidskrachten achtergebleven, dan in het agrarisch productieproces plaats kunnen vinden.

Overal dus dezelfde moeilijkheden, de noodzaak van het zoeken van nieuwe bestaansmogelijkheden. Maar ook overal in het veenkoloniale gebied dezelfde mogelijkheden van ontwikkeling van een levenskrachtige industrie. De veenkoloniale bevolking bezit alle eigenschappen, die nodig zijn om hier de industrie tot bloei te brengen. Zij is, als alle koloniale bevolkingsgroepen, vooruitstrevend, weinig gehecht aan traditie en geneigd tot ondernemen; de arbeidersbevolking is werkzaam en is veel meer dan b.v. de landbouwbevolking van onze zandstreken gewend en bereid tot ononderbroken regelmatige arbeid, zoals de industrie die vraagt. De Groninger Veenkoloniën hebben laten zien, wat de veenkoloniale bevolking in dit opzicht vermag. Ze zijn op een bewonderingswaardige wijze de moeilijkheden, die in de vorige eeuw na de ondergang van de oude zeescheepvaart zich voordeden, te boven gekomen en ze zijn thans bezig om de moeilijkheden,

voortkomende uit de stagnatie in de ontwikkeling van de landbouwindustrie, te boven te komen. Men is bereid zijn kansen te grijpen. Twee grote bedrijven, de strovezelplatenfabriek te Hoogezand en de grote houtwaren fabriek te Wildervank, zijn nu nauwelijks een jaar na de oorlog bezig te ontstaan, plannen voor verschillende andere nieuwe bedrijven zijn in een meer of minder gevorderd stadium.

Maar men moet de Veenkoloniën een kans geven. Men moet de oude Veenkoloniën de kans geven om voort te gaan met de omschakeling van hun industrie, men moet de jongere veenkoloniën de kans geven om hun industrie te gaan ontwikkelen. En hiermee komen wij aan het tere punt. De overheid dient te zorgen, dat de verkeerswegen in het veenkoloniale gebied in zijn geheel in goede staat komen en blijven. Er moet nu eindelijk eens een eind komen aan de tijd, dat gemeentebesturen en bedrijfsleven in de Veenkoloniën ieder jaar weer eens een keer opgeschrikt worden door plannen tot stopzetting van het vervoer op de Noord-Ooster-Loocaalspoorweg, er moet eindelijk eens een begin gemaakt worden met de uitvoering van de kanaalplannen en eindelijk moet de grote rijksweg eens van papier werkelijkheid worden.

Blijven de Veenkoloniën stiefmoederlijk bedeed met verkeersmogelijkheden en gaat men zelfs het weinige wat er nog is, nog gedeeltelijk wegnemen, dan zal het voor de oude Veenkoloniën heel moeilijk, welhaast onmogelijk worden om de heroriëntering van haar industrie tot een goed einde te brengen en zal het voor de jongere Veenkoloniën onmogelijk zijn een stevige industrie te grondvesten. Dan zal de werkloosheid in deze streken, vooral in de Drentse veenkoloniën, groot blijven en zal men kunnen doorgaan met jaar op jaar millioenen in de bodemloze put van de steunverlening te gooien.

Voor de oorlog kon men zich misschien nog op het standpunt stellen, dat een vermeerdering van de werkgelegenheid in de Veenkoloniën alleen een sociaal belang was en dat in een wereld van overproductie en gebrek aan afzetmogelijkheden geen behoefte was aan de nieuwe producten, die een zich uitbreidende industrie in dit gebied zou kunnen leveren. Nu we echter in ons land overal handen te kort komen om de voor het herstel van ons economische leven noodzakelijke goederen te produceren, is het eenvoudig onverantwoord om mogelijkheden tot uitbreiding van de productie te laten varen. Deze mogelijkheden liggen er in de Veenkoloniën met hun grote reserve aan arbeidskrachten en aan energie en ondernemingslust. Het is een landsbelang, dat de Veenkoloniën zoveel mogelijk worden ingeschakeld in het herstel van ons land en dat kan alleen, door de industrie hier tot ontwikkeling te brengen.

Zou men tot de conclusie komen, dat het een nationale plicht en een nationale noodzaak is de ontwikkeling van de Veenkoloniën zoveel mogelijk te bevorderen, dan zal men zich daarbij steeds voor ogen moeten houden, dat men het gehele gebied van Noord tot Zuid als een eenheid zal moeten zien. De Groninger Veenkoloniën hebben de jongere Veenkoloniën de weg gewezen bij de afgraving der venen, bij de ontginning der dalgronden, bij de ontwikkeling van de landbouw en van de landbouwindustrie en hierdoor is, zoals ik opmerkte, reeds

een innerlijke eenheid ontstaan, die men niet kan negeren. Een belangrijke taak echter kan ook in de toekomst het oude gebruik vervullen bij de verdere ontwikkeling van het nieuwe gebied. Het is thans zelf bezig de uiteindelijke fase van zijn industriële ontwikkeling, die van een "all-round" industriegebied te bereiken en, evenals in de vorige fasen van zijn ontwikkeling kan en zal het in dit opzicht weer het voorbeeld en de gangmaker zijn voor het nieuwe gebied. Wil men echter de invloed van de oude Veenkoloniën in de nieuwe tot volle ontplooiing laten komen, dan dient men de eenheid van het gebied te handhaven en te versterken; verbreken bijvoorbeeld van de spoorwegverbinding tussen de verschillende delen der Veenkoloniën, zou in dit opzicht fataal zijn.

In het licht van het bovenstaande meen ik de betekenis van de VENTO te moeten zien. De oude Veenkoloniën en in het bijzonder Veendam, kunnen laten zien, wat de Veenkoloniale bevolking vermag. Zij kunnen tonen, dat zij op industrieel gebied grote dingen kunnen doen en het recht hebben op de kans om hun industriële ontwikkeling te voltooien. Maar wat zeker niet minder belangrijk is, ze kunnen laten zien wat de jongere Veenkoloniën kunnen worden en wat ze voor Nederland kunnen betekenen, als men hen de kans geeft om tot ontwikkeling te komen.

Het is de taak van de VENTO dit veenkoloniale kunnen in een geconcentreerde vorm te tonen en aan iedereen, die het moet weten, duidelijk te maken, wat de Veenkoloniën thans reeds voor Nederland betekenen, doch vooral ook, wat ze in de toekomst kunnen betekenen, wanneer de overheid aan dit gebied in zijn volle omvang de zorg besteed, waarop het recht heeft.

Groningen, 29 juni 1946.

Prof. Dr. E. W. Hofstee
Directeur van de
Noordelijke Economisch-
Technologische Organisatie.